

Els Bisbes del País Basc i Navarra davant la crisi (Carta Pastoral de 2011)

J. Ignacio Calleja Sáenz de Navarrete

Professor de Moral Social Cristiana, Facultat de Teologia, Vitòria-Gasteiz

ELS BISBES DE PAMPLONA-TUDELA, BILBAO, SANT SEBASTIÀ I VITÒRIA, en el si d'una tradició que els honora, van publicar el 9 de març de 2011 la seva «Carta Pastoral de Quaresma», sota el títol *Una economia al servei de les persones. Davant la crisi, conversió i solidaritat*. El tema, l'ocasió i el tractament van merèixer més d'un elogi i sens dubte no hi van mancar les crítiques o la indiferència. En general, la *indiferència* és la manera que té el poder «econòmic» de desentendre's de la interpel·lació ètica. Ha après molt bé que acceptar de mirar-se al mirall, juntament amb *tothom*, el perjudica. No és el moment, tanmateix, de fer el recompte dels elogis i les reserves, ni tan sols de fer una lectura crítica i profunda de l'esmentada Carta Pastoral. Em ceneixo de bon grat a l'*encàrrec* de presentar-la, *bo i deixant que el text parli per si mateix*. I, per consegüent, intentaré aplegar-ne tot allò que em sembli més significatiu per oferir una descripció objectiva i acurada de la Carta en si.

M'agradaria, això sí, començar amb un advertiment inicial. Atès que entre les virtuts de la Carta no és pas la més petita el fet que està ben escrita i que resulta clara al lector mitjà, invito encaridament tothom, àdhuc qui se senti temptat d'acontentar-se amb una presentació o una altra, a llegir la Carta si encara no ho ha fet. Puc ben assegurar que els enriqueirà. Ho dic perquè sóc conscient de la queixa que molts cristians plantegen contra l'extensió dels escrits episcopals. De tota

manera, sempre resta el recurs de fer ús dels resums que apareixen a la mateixa Carta i que els «autors» han redactat amb molta cura.

Afegeixo succintament que des del primer moment vaig expressar la meva sintonia amb la Carta, i la meva admiració pel to en què s'expressa. Em va resultar molt consolador llegir-la, enmig d'un notable *silenci* eclesial sobre la crisi; *silenci* si més no pel que fa a un text elaborat i de fons; i no em refereixo tan sols als *comunicats* amb què acostumen a tancar-se algunes «Jornades» o altres tot apel·lant generalment a la regeneració espiritual. Tothom sap que això és tota una altra cosa; necessària, però diferent.

En alguna ocasió he dit que m'hauria agradat trobar més remarcada a la Carta la denúncia del fet que hi ha persones i grups humans, poders socials i econòmics, que són coneixedors de la injustícia d'algunes *estructures (de pecat)* i que, tanmateix, les defensen amb dents i ungles en el si d'una estratègia d'acumulació de propietat i de diners. En la crisi no hi ha solament una mala teoria i un desordre moral o espiritual. La clau de la lluita pel poder i els diners que hi estan en joc resulta decisiva. No dic pas que aquesta sigui «la» clau única, però sí «decisiva». Per això mateix, jo subratllaria amb més intensitat la primacia de la *justícia* com a categoria moral bàsica del discerniment moral cristià, sense col·locar-la, doncs, tan a l'ombra del bé comú. Al meu parer, donaria al text una major rotunditat ètica en les conclusions i exigències de tota mena. Tanmateix, allò que el text aporta sempre és *molt digne, ben raonat i clarivident*. Ens trobem en el terreny dels *matisos* particulars pel que fa a l'expressió de la consciència moral cristiana en l'àmbit social. Passem, doncs, als textos de la Carta.

I. Sobre les claus cristianes que fem per a llegir la situació de crisi

Crec que la Carta l'encerta en allò que a la primera part anomena *Claus que inspiren la present Carta*, ja que no recorre de seguida al terreny dels *principis*, sinó al de les conviccions centrals de la fe, vistes

El nostre desig és comprendre els fets de manera adient, llegir-los a la llum de la fe, posant l'accent especialment en les dimensions ètica i cultural de la crisi, i treure'n les corresponents conseqüències de conversió i compromís.

des del Sermó de la Muntanya de Jesús. No és poc important aquest punt d'arrencada! Vegem-ho.

«Ens porten a reflexionar [sobre la crisi] la gravetat del moment, el sofriment de moltes persones, especialment les més desprotegides, la nostra responsabilitat de col·laborar al bé comú i el nostre desig que aquesta crisi serveixi per a convertir-nos individualment i comunitàriament, i esdevenir així *sal de la terra i llum del món* (§ 1).»

«No pretenem dur a terme cap anàlisi científica, ni aportar pas solucions tècniques o polítiques. Aquesta no és pas la nostra missió. El nostre desig és comprendre els fets de manera adient, llegir-los a la llum de la fe, posant l'accent especialment en les dimensions ètica i cultural de la crisi, i treure'n les corresponents conseqüències de conversió i compromís... Amb aquesta finalitat hem dividit aquesta carta en *quatre* apartats: el *primer* enuncia les claus [cristianes] que la inspiren; el *segon* intenta comprendre de manera succinta la crisi, els seus efectes i les seves principals causes i arrels; el *tercer* cerca de llegir i discernir les qüestions manifestades en el segon apartat a la llum de la Doctrina Social de l'Església, tot proposant els canvis necessaris perquè la vida econòmica estigui realment al servei de cada persona i de totes les persones; el *quart* apartat és una crida a donar una resposta adient a la crisi en les seves diferents dimensions i s'adreça a tothom, tot i que en primer lloc a les nostres pròpies esglésies diocesanes. Finalment, es recullen els punts més significatius de la carta (§ 2).»

«Els continguts i objectius [d'aquesta carta] es basen en un conjunt de *conviccions centrals*, que dimanen de la naturalesa i la missió de l'Església i que constitueixen la clau d'interpretació del conjunt de la carta... [i així,] que l'Evangelí és *bona nova* per a la vida... (§ 3), és espe-

rança fiable... (§ 4), és set de justícia... (§ 5), l'arrel més profunda de la qual es troba en el Déu que és amor (§ 6)» i on «l'opció o amor preferencial pels pobres és una opció o una forma especial de primacia en l'exercici de la caritat cristiana (Joan Pau II, *Sollicitudo rei socialis*, § 42)... Aplicar aquest principi sempre és obligació especial de l'Església i dels seus membres, però d'una manera més decidida i urgent en la situació actual, que colpeja d'una manera més dura els més febles... [i ho és] tant individualment com comunitàriament» (§ 7). I requereix saber que «una lectura de la crisi actual amb els ulls de la fe ha d'entendre's com una crida de l'Esperit... La pregunta clau és si la direcció en què anem és la correcta... si la nostra economia està al servei de tota la persona i de totes les persones» (§ 8).

II. Més que una crisi economicofinancera: les entranyes de la crisi en les seves arrels, causes i efectes

Una anàlisi sumària de la dimensió financera i econòmica de la crisi apunta al fet que, «en termes col·loquials, es podria dir que el resultat final de l'autoregulació del mercat ha estat la producció d'*escombraries i de bombolles* que han acabat contaminant i fent rebentar tot el sistema...» (§ 9)..., «van anar creixent i entrellaçant-se dues bombolles íntimament unides: la financera i la immobiliària» (§ 10)..., «el creixement exagerat [del sector financer] no ha mantingut una relació amb el conjunt de l'economia. Aquesta creixent separació entre indústria financera i economia real ha de ser profundament examinada i avaluada a la llum de la crisi..., el mercat financer va acabar tornant-se opac..., i un final clarament identificable: la tragèdia de moltes persones i famílies que han perdut el seu treball i els seus ingressos, miren amb angoixa la disminució i fins i tot la desaparició dels ajuts socials, resulten expulsades del sistema econòmic i corren el risc de ser-ho del sistema social» (§ 11); per tant, ningú no ha d'oblidar pas que «darrere les xifres hi ha persones concretes..., entre les quals dones, els emigrants i les famílies joves amb un sol ingrés, en molts casos mínim, són els col·lectius més afectats» (§ 28). «A més, l'encariment

Hi ha un ampli consens a afirmar que aquesta crisi s'ha produït per una combinació de desenfocaments teòrics, errors tècnics i faltes ètiques.

dels aliments i de les matèries primeres, lligat a la crisi, ha sumit en una situació insostenible milions de persones als països més pobres del món, bo i amenaçant la seva mateixa supervivència (§ 11).»

«Hi ha un ampli consens a afirmar que aquesta crisi s'ha produït per una combinació de desenfocaments teòrics, errors tècnics i faltes ètiques. Tot això ha fet paleses tres mancances bàsiques, que són a l'origen de la crisi: la de regles adequades per a regir el mercat global, especialment el financer; la d'institucions amb capacitat suficient per a garantir-ne el bon funcionament; i, finalment, la mancança ètica, sense la qual aquesta crisi no s'hauria produït de la manera com s'ha esdevingut» (§ 12). La superació de la situació requereix evitar dues temptacions: Una, «intentar de tornar com més aviat millor a la situació anterior, com si res no hagués passat». L'altra, «pensar que la situació es pot resoldre amb mesures de política econòmica, com ara una millor regulació dels mercats... i, en el seu cas, les necessàries mesures d'ajustament estructural». Ara bé, «la crisi actual denota fallides econòmiques, ètiques, antropològiques i culturals sobre les quals cal reflexionar profundament», i la superació de les quals posa en joc «mesures tècniques i polítiques» i, com va dir Joan Pau II a l'encíclica *Sollicitudo rei socialis*, § 35, «decisiones essencialment morals», i, en paraules de Benet XVI a l'encíclica *Caritas in veritate*, § 21, «una profunda renovació cultural del món» (§ 13).

III. Allò que cal revisar: una mirada des de la Doctrina Social de l'Església per a posar l'economia al servei del Bé Comú

«L'economia està al servei de la persona en la seva integritat i de totes les persones..., convé aturar-se en tres punts d'especial aplicació

en la situació present: el bé comú, el destí universal dels béns i la solidaritat» (§ 14). «El bé comú ha de ser responsabilitat i objectiu de cada persona i grup social, i no solament dels poders públics, tot i que és competència directa d'aquests la seva consecució i la seva garantia... Hi ha un aspecte d'aquest principi que, en termes evangèlics, és l'acció a favor dels més petits (Mt 25)... Un altre aspecte d'especial rellevància en aquests temps és el fet que el bé comú és indivisible, val a dir, abasta tota la família humana i no es pot circumscriure ni a un país ni a un conjunt de països (§ 15).»

A més a més, «... és del tot necessari remarcar que la propietat privada no és pas de caràcter absolut, sinó funcional... ningú no pot tenir tancada la via als béns necessaris per a viure dignament...», [i sobretot] cal vetllar «amb particular sollicitud pels pobres, per aquells que es troben en situacions de marginació...» (§ 16).

Una altra clau moral ineludible és la *solidaritat*. És cert que, «en l'escala de valors comunament admesos, la solidaritat ocupa un lloc destacat... [però,] en un món cada cop més globalitzat i interdependent, cal amb urgència un creixement igualment intens de la solidaritat en el pla eticosocial» (§ 17), i no solament familiar i interpersonal.

Juntament amb els principis de la *doctrina social de l'Església*, i a la llum d'aquesta, hi ha institucions socials que requereixen una moralització mínima i immediata. Així, «no es tracta de cap manera de negar allò que el mercat té de beneficiós i necessari, però... mai no ha existit cap mercat lliure i perfecte, ni podrà existir, per la senzilla raó que els mercats estan operats per persones i grups subjectes a les seves febleses i els seus interessos..., el recte joc del mercat ha de ser garantit pels poders públics, que han d'impedir tota pràctica danyosa per al bé comú... En aquesta direcció... el fi de la reforma [de les institucions financeres internacionals] és el de garantir una presència adient i equitativa de tots els grups de països, una convergència de les regles financeres globals i l'autoritat suficient per a supervisar el funcionament del mercat financer d'acord amb les regles establertes» (§ 18).

Una importància màxima, també la té en la *moral social cristiana* la *participació protagonista* de les persones en allò que les afecta. «La dinàmica socioeconòmica de les darreres dècades va accelerant [tanma-

No es tracta de cap manera de negar allò que el mercat té de beneficiós i necessari, però [...] el recte joc del mercat ha de ser garantit pels poders públics, que han d'impedir tota pràctica danyosa per al bé comú.

teix] un procés de concentració econòmica global... Al costat d'això es constata el pes cada cop més gran de determinats agents anònims el criteri inversor dels quals és el d'obtenir la màxima rendibilitat a cada moment... La pressió dels beneficis a curt termini, especialment en el camp financer, ha estat una de les causes més evidents del desencadenament de la crisi... [així] la nostra economia no es pot qualificar de participativa, [es multipliquen] les dificultats perquè les persones tinguin el paper que els correspon. Aquests problemes són especialment preocupants perquè deriven de l'arrel mateixa de la concepció, els fins i el mode de funcionament del nostre sistema econòmic» (§ 20). En aquest sentit, «per a Benet XVI la centralitat de la persona en l'activitat econòmica exigeix un canvi de perspectiva de l'activitat econòmica en conjunt, i de l'organització i les pràctiques de cada empresa..., tot combinant models empresarials que interactuïn entre si en benefici de tothom: públic, privat, amb finalitats lucratives, sense finalitats lucratives, d'iniciativa social...» (*Caritas in veritate*, § 41) (§ 21).

Hi ha en joc una reflexió profunda sobre *la ideologia del desenvolupament* (§ 22) i així «és imprescindible reflexionar sobre la mateixa noció de progrés i desenvolupament, per a avaluar-ne la pràctica actual i reorientar-la de manera positiva. Per això cal fer arrelar aquesta noció en la base mateixa de l'ésser humà, per a evitar així que es converteixi en una ideologia a idolatrar. El desenvolupament ha de ser entès com a *vocació*... abasta *tota la persona*... ho és *per a totes les persones*... un moviment en què han de participar i del qual han de beneficiar-se de la mateixa manera tots els països i totes les persones... ha de ser sostenible..., [és impossible] si especialment els països més rics no revisem el nostre mode vida personal i familiar, i els nostres hàbits de consum..., inspirat en la *caritat* que fonamenta la fraternitat humana» (§ 23).

Les causes i les arrels de la crisi ens obliguen a revisar-ne la relació de fons amb la cultura actual. «L'arrelament cultural de la crisi ha estat apuntat per nombroses institucions i per experts del món econòmic... la cultura moderna ha fornit les persones d'un major grau de llibertat i de capacitat d'avenç social... Aquest tret positiu d'individuació troba el seu costat fosc en l'avenç també progressiu d'una cultura individualista... L'individualisme té importants conseqüències en el camp ètic. Una n'és la distorsió de la relació entre llibertat i responsabilitat..., en particular, pel que fa als efectes negatius dels meus actes per a altres... Aquesta deficient ètica individualista és a la base de moltes de les greus faltes ètiques de la present crisi... [cosa que ens obliga a preguntar] què significa veritablement ser persona?... no és cert que sense fraternitat no hi ha un veritable espai per a la llibertat ni per a la igualtat?... la nostra vida està íntimament entreteixida amb la de totes les persones, amb les quals tenim clares responsabilitats (§ 25).»

La mateixa *fallida ètica* es verifica en «allò que hem convingut d'anomenar *cultura de la satisfacció*..., els qui estem satisfets, perquè les coses ens van bé, cerquem de mantenir i millorar la nostra situació, amb pocs miraments envers els qui viuen socialment i econòmicament despenjats... No és cert que... correm el risc de dividir-nos greument entre els afectats i els no afectats per la crisi?» (§ 26).

I no té pas una importància menor en la crisi la clau segons la qual vivim en una cultura *canviant i contingent*, en què el *coneixement* es revela com un factor decisiu. Ara bé, «a part del fet que l'accés a aquesta nova i dinàmica societat [del coneixement] està reservat als països més desenvolupats, amb el que això suposa en termes d'augment de la fissura global entre persones i entre països, hi ha una altra qüestió que afecta greument el nostre comportament personal i social. Viure en el canvi constant va aprimant les bases i la densitat de la nostra cultura i de la nostra ètica... D'aquí ve la importància de redescobrir i enfortir els principis i valors de la vida social... [que] ni poden deixar de ser sòlids, ni reduir-se a senzills ideals teòrics que no es tradueixin en virtuts pràctiques de comportament individual i social» (§ 26).

La pràctica de la caritat... és missió irrenunciable de tota comunitat cristiana, pedra de toc essencial de la seva credibilitat i un mitjà valuosíssim per a sembrar esperança.

IV. Viure la caritat en la justícia, la participació, la compassió i la solidaritat

El discerniment *moral* i *espiritual* de la crisi es resol, finalment, en una manera de viure compromesa amb la dignitat humana de tot-hom. En aquest sentit, la primera interpellació serà *una crida especial a la comunitat cristiana*: «Complim com a Església la voluntat de Déu?... Hem sabut ser sal i llum enmig de la cultura en què s'ha forjat la crisi?... A les nostres diòcesis constatem una notable distància entre la riquesa de l'esmentada doctrina [social de l'Església] i els mecanismes apostòlics per a donar-la a conèixer i sobretot perquè actui com a llevat de la nostra economia i de la nostra cultura... La segona conseqüència consisteix a fomentar una pràctica d'ulls oberts i de cor compassiu, per a veure els rostres sofrents de la crisi i donar testimoniatge... autèntica pedra de toc de la nostra veracitat i la nostra credibilitat. És, a hores d'ara, una manera privilegiada d'anunciar la Bona Nova del Regne (§ 27).»

Per tant, «*la resposta de la comunitat creient, exigència de la fe...*, [lluny] del “campi qui pugui” ..., [mirarà] la manera concreta d'actualitzar la comunicació de béns per a ajudar els més afectats per la crisi» (§ 29)... «La pràctica de la caritat... és missió irrenunciable de tota comunitat cristiana, pedra de toc essencial de la seva credibilitat i un mitjà valuosíssim per a sembrar esperança... Des d'aquí volem enfocar la vida de les nostres *Caritas* diocesanes. De manera general, tres són les dimensions principals de la tasca de *Caritas*: promoure la justícia i el bé comú; acompanyar els més febles, per alleujar-ne la situació i per intentar fornir-los de recursos i habilitats que els permetin assolir un mode de vida digne; i promoure la dimensió caritativa de la fe en la comunitat cristiana... Pel que fa a la primera d'aquestes dimensions,

les nostres *Caritas* han de continuar intensificant els seus esforços per ajudar la societat a descobrir les seves mancances en relació amb els febles i promoure l'adopció de les mesures necessàries de justícia social, garantia imprescindible del bé comú..., desitgem subratllar la necessitat d'una col·laboració lleial entre institucions tant públiques com d'iniciativa social... [Pel que fa al segon camp d'acció]... Aquesta tasca s'ha incrementat molt notablement els darrers tres anys... Desitgem animar les nostres *Caritas* perquè... donin tot el relleu possible a dues característiques que formen part de les seves senyes d'identitat: l'acolliment i l'acompanyament proper..., la necessitat de sentir-se ben acollit i acompanyat es converteix en factor d'importància capital en els moments difícils... El tercer camp d'acció de *Caritas*, el de promoure la dimensió caritativa de la fe en la comunitat cristiana..., ha d'estar present en el cor de les nostres parròquies, famílies religioses, comunitats, grups i institucions..., en el si de les famílies i en la vida de cada creient... cap comunitat cristiana ni cap persona creient no pot limitar-se a *delegar* en *Caritas* el compliment de l'esmentada exigència, [ni] és convenient que cada comunitat actuï d'acord amb els seus propis criteris i prioritats» (§ 30), sinó diocesanament coordinats.

Un esment i un estímul especials mereix *la vida consagrada*. «Moltes de les vostres famílies religioses viu de manera directa i quotidiana aquest servei [als últims]..., us animem perquè cerqueu la manera de continuar prestant el vostre servei, fent partícips dels vostres carismes tants homes i dones creients que, des de la condició laïcal, poden afavorir i enfortir la vostra tasca... Altres famílies religioses dueu a terme un servei impagable a la caritat en el camp de l'educació. Us demanem que pareu especial esment en tots els col·lectius en risc de greu exclusió..., recordeu i actualitzeu els vostres carismes fundacionals i la preferència de Jesús pels més petits i abandonats (§ 31).»

I una importància no pas menor, si pensem en el compromís caritatiu i social de la comunitat cristiana davant la crisi, ha de tenir el *laïcat*, en les presents circumstàncies del món, «un subjecte evangelitzador de primer ordre..., en [l'actual] situació, i malgrat el naixement de nous moviments i comunitats eclesials, l'apostolat laïcal està necessitat de noves empentes i suports... Per això, tenint en compte la legi-

El veritable i últim test del bé comú és la solidaritat efectiva amb els qui corren un greu risc de restar socialment despenjats.

tima *autonomia de la realitat terrenal* (GS 36) i de la mateixa persona, desitgem fomentar a les nostres diòcesis una triple acció interrelacionada. En primer lloc, l'encaminada a la formació del laïcat en la Doctrina Social de l'Església..., una segona acció és la promoció de grups laïcals en els àmbits culturals, socials, científics, econòmics i polítics. La tercera acció, inseparable de les altres dues, és l'acompanyament continu que aquests grups requereixen... Perquè [aquestes tres accions] siguin eficaces, caldrà tenir molt en compte tant el conreu de la dimensió espiritual com el contacte i l'intercanvi amb els àmbits esmentats» (§ 33). Els laics, en particular, són partícips privilegiats de les *famílies*, «comunitat de vida [que] ha de portar a assumir i compartir un projecte de vida en comú, inspirat per la solidaritat amb els necessitats... [tingueu en compte que] l'austeritat requerida per a poder ajudar [altres famílies necessitades] pot ser una forma pràctica i realista d'educar en les virtuts socials» (§ 34). L'austeritat, la generositat i la responsabilitat social són exigències fonamentals també avui per a «bisbes, preveres i diaques»..., en la disposició del que és propi i en la gestió del patrimoni comú, «al servei del bé comú i, de manera especial, per al servei dels més pobres» (§ 34).

I a tota la societat incumbeix «assumir una doble responsabilitat: la d'afrontar les conseqüències de la crisi i la seva sortida tot cercant el bé comú i oferint una cura especial als més febles; i la de construir la nostra economia i la nostra vida social sobre bases ètiques sòlides. ...no és pas la nostra missió, ni hi estem capacitats, oferir mesures concretes de caràcter tècnic. Desitgem que l'adopció de les mesures necessàries estigui guiada pel doble principi de la participació i de la responsabilitat... [superant totes] les nostres pròpies mires i els nostres interessos particulars en favor del bé comú. No és pas cert que la millor manera de defensar i assolir aquest bé comú sigui deixar-lo al lliure establiment de l'equilibri de forces que cerquen defensar per

tots els mitjans un interès particular... El veritable i últim test del bé comú és la solidaritat efectiva amb els qui corren un greu risc de restar socialment despenjats» (§ 35). De manera particular, «entre aquests desitgem cridar l'atenció sobre tres grups concrets de persones: grans, immigrants i joves... El tracte que es dispensi a les persones grans és un senyal de la qualitat moral de la societat. Pel que fa a les persones immigrants, en un moment o altre tots els pobles ho hem estat... la condició d'immigrant [és] indissoluble de la humana..., des del punt de vista cristià, els drets humans, entre els quals el dret al treball i a una vida digna, han de ser interpretats en clau de la família humana universal... La més elemental justícia [respecte de la contribució anterior dels immigrants] ens obliga a reconèixer-los això, també a recompensar-los per això en aquests temps especialment durs per a [les seves] persones» (§ 37). També «la joventut ens preocupa de manera greu..., una societat que no protegeix el seu capital humà, especialment el més necessari per al futur, erosiona la seva pròpia projecció i l'ànim de la població, i afavoreix l'aparició de patologies socials..., [és] necessari que les nostres administracions continuïn treballant per mantenir i fins i tot augmentar en la mesura del possible la partida dedicada al conjunt de la despesa social... exigència bàsica de la justícia i del bé comú... Per això desitgem recordar que el pagament dels impostos legítimament establerts és sempre una obligació moral greu... [i] amb la mateixa gravetat moral, que ningú no intenti beneficiar-se de cap ajut social sense una causa legítima i proporcionada, d'acord amb l'esperit de les normes que la regulen...», [tot sabent que] «el treball digne és l'eix del creixement sòlid, sostenible i equilibrat» (§ 39) i que «la justícia i el bé comú no són divisibles, sinó que abasten el conjunt de la humanitat... No podem limitar el nostre pensar al món estret dels nostres interessos i a la defensa del nostre nivell de vida... Per això..., de cap manera no podem disminuir l'insuficient ajut que prestem als països en vies de desenvolupament; al contrari, maldem per afavorir-ne l'increment en els fòrums propis i aliens» (§ 39).

La nostra economia ha d'estar al servei de l'ésser humà [...]; per això ha d'estar regulada degudament i supervisada... i exigeix [avui] tant un enfocament com una autoritat globals.

Conclusió

«En cloure aquesta carta desitgem tornar al seu contingut essencial: aquesta crisi és molt més que financera i econòmica, té arrels ètiques, culturals i antropològiques, i ens obliga a canvis profunds de tota mena..., [tots els camins han de situar] la persona en la seva integritat, i totes les persones per igual, en el centre de la nostra economia i de la nostra societat global..., hem escrit aquesta carta des del profund convenciment que el missatge de Jesucrist, de què és portadora l'Església, és profundament alliberador i salvador en tota situació..., en aquesta carta hem intentat unir la nostra veu a la Doctrina Social de l'Església i a un dels seus punts centrals: la nostra economia ha d'estar al servei de... l'ésser humà..., no ha d'utilitzar la persona com un mitjà, sinó considerar-la a tots els efectes com un fi; ha de ser fruit de la participació de tothom i els seus fruits han de ser per a tothom; per això ha d'estar regulada degudament i supervisada... i exigeix [avui] tant un enfocament com una autoritat globals... Hem assenyalat actituds i accions que les nostres esglésies diocesanes han d'adoptar... [i] hem volgut acabar amb una crida a totes les persones de bona voluntat, agents i institucions socials, i administracions públiques, perquè cerquin de manera conjunta i solidària una sortida a la crisi; construeixin unes bases ètiques fermes per al desenvolupament de la nostra societat; promoguin l'ocupació digna; i maldin per defensar els més febles i castigats per la crisi, com a exigència i proves de la justícia social» (§ 40). Creiem que «la pregària es converteix en una clau de la nostra acció, atès que la remet sempre a Déu... [i dóna horitzó al desenvolupament] que no és el resultat del nostre esforç, sinó un do [de Déu]... [en aquest sentit] l'Eucaristia té una dimensió social pròpia i radical... [hi ha] una relació indissoluble entre Eucaristia i compromís social... Animem to-

tes les nostres comunitats a celebrar el que viuen i a viure el que celebren: ser pa partit per al món (Benet XVI, *Sacramentum caritatis*, § 88), testimonis d'una nova civilització de l'amor, que cerqui la justícia i la pau, i que tingui per centre els últims, els preferits de Déu» (§ 40).

Postdata

He manifestat alguna *reserva* a la introducció, però és clar que el meu reconeixement de la Carta, en la seva vàlua evangèlica, ètica i social, és molt intens. Estic orgullós de la manera com es va expressar la meua església en aquesta Carta Pastoral, i del tema que es va atrevir a tractar. Jo crec que era molt arriscat, amb moltes possibilitats de quedar-se molt curts socialment i d'aparèixer amb una teologia de pocs quirats. Ara bé, al meu parer no ha estat així; ben al contrari, *la fe, l'ètica cristiana i l'Església mateixa* en surten reforçades en la seva consciència moral i en la seva presència pública. Els ho agraim.

[La traducció del castellà és de Joan Ordi Fernández]